

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ח

פרשת בשלח

וא כבודו. כאן ובפסוק ד מבטאת האות ה"א
את הרעיון: אבדן פרעה אינו הכרחי לשם ישועת
ישראל. הרני יכול היה לשוב, כשהוא נרתע מן
ההתרחשות, ולחדול מכאן ואילך מלרדוף אחרי
ישראל. אולם בגלל פשע מעשיו הגיע אליו האבדן,
והי רצה לגלות את כל כובד גדולתו בהשמדת
המעצמה הענקית הזאת. גבורת ה' תשמיד את מעצמת
האדם, שיסוד אחדותה הוא הפשע, עלינו יסוד
מיסודות הטבע (המים), ויסוד זה עצמו ישפיל את
קומתו ויתן ישועה לחסריהישע, שהם גם חסריפשע,
והם מבקשים את ישועתם בה' לבדו.

(טז"ו) לא אני בלבד אפעל במעשה הישועה: גם
בני ישראל — עלידי אומץ לב שיש
עמו בטחון בה': ואתה, כשליח ה', עם מסך
המטביע על ההתרחשות חותם של פועל ה'; ואני,
לבסוף, אפעל לעיצובה המיוחד של ההתרחשות:
הנני מחוק את לב מצרים ויבאו
אחריהם.

א. רש"ר הירש.
פרק יד' פסוקים טז-יז:

שאלות

1. קרא שוב את הפסוקים, לכאורה מה הקושי?
2. העט, מה והקפ"ה - שלשה שפוצלים הצנין, מה כל אחד צושה?
3. מה הקושי ב"אכבדה" ואיך בדרך כלל מתרצים זאת באוקמות אחריה?
4. מהי תשובת פרשניו לכך?
5. למה "כל כבוד גדולתו בהשמדת המעצמה...?"
6. מה היה יסוד אחדותה?"
7. פרשניו מדגיש: "... חסרי ישע שהם גם חסרי תבונה, למה הוא מתכוון והאם זה אכן נכון?"
8. מה הרציון בכל זה?

* * *

[כ] ויבא בין מחנה: היום כ"א אייר תרי"ט ג"ל שהדבר כמשמעו, מלאך לחוד
וענו לחוד, כי לכך שינה הכתוב ואמר במלאך: וילך מאחריהם, ואמר בעמוד
הענן: ויעמוד מאחריהם, ויבא בין מחנה, לא הענן אלא המלאך, והוא היה ענו
וחשך לאלו ויאר את הלילה לאלו. ויהי הענן והחשך: למצרים, כי עמוד הענן
הלך אחרי ישראל. ויאר את הלילה: מלאך ה' הנזכר למעלה האיר את הלילה
לישראל, כל' בבוא הלילה היה להם עמוד האש כמשפט כל הלילה. ולא קרב
זה אל זה: מחנה מצרים אל מחנה ישראל ע"י הענן והחושך שהיה לפני המצרים.

ב. שד"ל.
פרק יד' פסוק ב':

שאלות

1. התוכל לעצור למה פרשניו מביא כאן את תאריך כתיבתו את פירושו זה?
2. בצטט מה פירושו כאן ומה המיוחד בו?
3. מה ארמו צמוד האש והצנין ולמה חשב להדגיש זאת?

* * *

בפסוק זה א' ואנוהו אמרו חז"ל בשבת דף קל"ג הוי דומה לו מה הוא
חנוך ורחום אף אתה, והרמב"ם ז"ל פ"א מה' דעות ה"ו כתב דרשה זו מקרא
דוהלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו' וכ"כ רבינו יונה ז"ל ומקור לזה כתבו שהוא
מספרי עקב, וכנראה מדברי הרמב"ם ז"ל שזהו מ"ע מדאורייתא.

ג. ברכת פרץ.
פרק טו' פסוק ב':

21

בשלה

ובגמרא סנהדרין צ"ב אמרינן כל אדם שאין בו דעת אסור לרחם עליו שנאמר כי לא עם בינות הוא ע"כ לא ירחמנו עושהו וכי ואר"א כל הנותן פתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו שנאמר וכי, והדברים צריכים ביאור גדול שהרי אפילו על בהמה ושאר בע"ח מצוה לרחם וכדאמר' בב"מ דפ"ה א' שא"ל רבי לאמתי' שבקי' ורחמיו על כל מעשיו. כתיב וכש"כ על אדם שאין לו דעת כגון תינוק שבדאי מצוה לרחם עליו לעזרו ולמלטו מכל צרה וצוקה [בזמן שאין לו מי שיפקח עליו].

ונראה בזה בעה"י שני גדרים אמיתיים, הא' דלא נקרא רחמנות אלא במה שלא חייבתו תורה ליתן וכגון אם הוא עני הרי חייבה תורה לכל ישראל להחזיק בידו ולתת לו די מחסורו וכן השבת אבדתו ופריקה וטעינה וכל כיו"ב אין העושה נקרא מרחם אלא עושה מה שחייב לעשות וזה ודאי חייבים לעשות לכל אדם, ואפילו למי שאין בו דעה, ואפילו אם הוא אדם בעל מדות קשות ורעות, שכל זמן שהוא בכלל אחיך חייבים לעשות לו כמו לשאר עניים שבישראל. אבל ענין רחמנות המדובר כאן הוא לענין לתת לו לפנים משורת הדין, דהיינו יותר ממה שחייבה תורה וזהו מצד הרחמנות בלבד ועל זה אמרו שלמי שאין בו דעת אסור לרחם עליו והטעם הוא כמשי"ת בעה"י.

נראה עוד גדר בזה דודאי מי שאין בו דעת כלל לא לטובה ולא לרעה וכגון ילד וכיו"ב מצוה גדולה להטיב עמו ולרחם עליו בכל מה שהוא צריך. אבל הגמרא מדברת כאן במי שאין בו דעת ורגש להכיר טובה למטיבים עמו ולהכניע מפניהם, אבל יודע לבעוט בגאווה ובוז על המרחמים עליו ומביט עליהם כעל נחותי דרגא הנכנעים לפני מעלתו, ותחת להכיר בנקרת לבבם של המרחמים עליו ובמעלת נדיבותם, הוא הושב בדמיונו שכ"ז הוא חולשה מצד מרחמיו, שהם כמוכרחים להטיב עמו, וכי לכבוד הוא להם להיות בתומכיו. [ובדמיונו מצוייר כאילו זה מגיע לו באמת וכמעט שקובע בלבו שהוא עושה טובה עמהן במה שהוא נאות לקבל מהן] והוא מתברך בלבבו לאמר הנה נפל לידו בר נש שאפשר למצוץ ממנו, וכבר הוא אצלו בהרשימה של משועבדיו. והתוצאות מהרחמנות על שכזה המה רעות רבות. א' שמחזקים את גאותו של זה ובפרט שיתגאה בלבו על מטיביו, ב' שהלה אינו מכיר טובה כלל וזהו מדה רעה מאד וכמשי"ת בעה"י, הג' שבכדי להראות שהוא איננו נכנע כלל להכיר טובה, הוא אדרבא משלם רעה תחת טובה ומעמיד פנים כאילו הוא נפגע מהם, וכאילו הדריכו את מנוחתו, וכידוע לידועים. וזהו מדה מגוולת מאד. והד' שבהתנהגות כזו, הרי הוא מעורר קפידה גדולה אצל מטיביו, ונמצאו באים לידי שנאה תחת אהבה שהיתה ראוי' לבא ע"י מדת ההטבה. והה' שכפי הרגיל האדם הלזה מוסיף דורש בתוקף שיחזרו ויתנו לו, ורוצה שיתנו לו דוקא כאשר בתחילה, וכפי הרגיל גם בפעם השני מרחמים עליו קצת אבל לא כאשר בתחילה והלזה מתקצף כאילו גולוהו כו', וסוף סוף שדורש וחוזר ודורש עד שמסתלקין ממנו לגמרי והלזה נעשה שונא גמור למטיביו, וכ"ז בא ע"י שרחמו על מי שאין בו דעה להכיר טובה, ולכן אחז"ל שאסור לרחם על כיו"ב כי תוצאותיו הם צרות רבות ורעות וכשנ"ת. ואפשר דזהו נמי מה שאמרו דיסורין באין עליו [על המרחם למי שאין בו דעה] זהיינו יסורין של שילום רעה תחת טובה, ושל קטטות ושנאה כבושה וכנ"ל. ועיין עוד חולין דף קל"ג ע"א בגליון. ומניעת הכרת הטובה הוא מדה רעה ומרה מאוד ועיקר הדרך לאהבת השי"ת ביארו החסיד בחו"ה על יסוד הכרת הטובה. והגני מעתיק מש"כ בברייתא משנת ר"א פ"ו וז"ל אין לך קשה לפני הקב"ה יותר מכפיית טובה וכי לא נטרד אדה"ר מג"ע אלא על כפיית הטובה כו' אף אבותינו במדבר לא כעס עליהן הקב"ה אלא על כפיית הטובה כו' וכשהיו אבותינו בארץ לא היו רוב חטאותיהן אלא כפיית טובה כו' מפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי הטובה מפני שהוא כעין כפירה בעיקר כו' האדם הזה הוא כופה טובתו של חברו למחר הוא כופה טובתו של קונו כו' האדם הזה הוא כופה טובתו של חברו למחר הוא כופה טובתו של קונו כו' שכפיית הטובה הוקשה לכפירה בעיקר כו', והזהרו שלא תכפו טובה שכפוי טובה אינו יכול לקבל מלכות שמים, וע"ש.

אלות

1. איך פרשו רז"ל את פסוקנו ומה' מסקנתם הלכה למצוה?
2. מה' אלת פרשנו על הנאמר במס' סנהדרין?
3. פרשנו מדבר מושגים על מצוה, רחמנות, ולפנים משורת הדין, התוכל להסביר?
4. מהמק, מחלק פרשנו שם לאלה שאין בהם דעת כגון ילדים לפני אלה שאין להם רצון להכרת תודה - התוכל להסביר?
5. מה הם תכונותיו ו"סגולותיו" על אדם כזה לפי תיאור פרשנו?

31

בשלה

6. חמש תוצאות חמורות מונה פרשנו כתוצאה מהתנהלות זו, התוכל למנותם ולהסביר?
7. התוכל למצוא כאן התפתחות שלילית צעז צעז אחר צעז?
8. למה ואיך באים יסורים על המרחם ואינה מין יסורים אלה?
9. למה כפיית טובה היא כל כך חמורה לדעתו?
10. מה הן הדוגמאות שהוא מביא מדגם הראשון ומדור המדגם ואיך זה מסייע לו?
11. מהו מוסר ההשכל שפרשנו מנסה לדגמן בכל זה?

* * *

ד. תורת משה - האלשיר הקדוש

פרק יז' פסוק יד': ויאמר יי אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים (יז'ד).

הוא, כי הלא יתחמץ לבב אנוש, ומה גם ישראל שבאותו הדור, ויותר מהכל יהושע. באמור, האם כל כך רע בעיני ה' עמלק, למה אינו מחריבו כמו רגע. ועל כל ההכנות לא הספיק רק להחלישו. על כן כתוב זאת וכו' ושים בעצם באזני יהושע. בל יתמה איך כל הכנות משה ואהרן וחור, וגם היות על ידי מי שלא ימשיך מתוך האהל, ומזרע יוסף-שטנו של עשו, עם כל זה לא פלה אותו, כי אם ויחלוש בלבד. והוא, כי הלא כל שרי עם ועם קל לפניו יתברך להפילים כמו רגע, ומיד נופלים אומותם. אך שר עמלק אין מפלתו כי אם ביד ישראל. כי איככה יפיל הוא יתברך את שרו הצריך ליפול תחלה, אם הוא שטן, הוא סמאל, הוא יצר הרע. ובכל חטא ועון אשר נחטא, אנו מחזיקים ומאשרים אותו כנודע. באופן, שאי אפשר להפילו ארצה, אם לא על ידי שזכינו מכל עונותינו בכל מכל כל. כי אז יכנע וימחה מן העולם. ואחר שנפילתו מלמעלה הוא יתברך יפילו מלמטה. וזהו אומר כי מחה אתם את השר על השמים, ואחרי כן אמחה את זכר עמלק מתחת השמים. הפך יתר אומות שהוא יתברך מפיל השר משמים.

שהוא צבא המרום במרום, ואחר כך ויאמר לנו השמר מתחת השמים את העם. אך בזה נהפוך הוא כמדובר. והוא, כי מלחמת השר הזה היא מלחמת היצר הרע, והיא מוטלת על האדם. ושל העם, היא לה' איש מלחמה. ועל כן צריך זכירה זו בלב כל איש ישראל, למען ידעו כי בדבר הזה תלויה גאולתם וטובתם לעולם. ועל כן במשנה תורה הוא אומר: תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, כי הלא לכאורה יראה כסותר מאמרו פה, כי בזה מייחס המחאה מתחת השמים אליו יתברך, ושם אל ישראל. ופה נאמר מחה אמחה שהוא כפול, ושם מחאה אחת בלבד. אמנם, הנה פה יאמר, כי מחה אתם את השר על ידי תשובתכם, ואחר כך אמחה את זכר עמלק, שאהיה עמכם למחותו למטה. אך אחר כך אומר בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב. שבאמרו מסביב, יכוין אל האויבים המסככים את האדם הם אשמותיו כחות טומאותיו אשר עשה. אמר, בהניח ה' אותך מהם, כאשר היה בדורו של שאול, אז לא תצטרך למחות רק מתחת השמים בלבד, כי יהיה כבר מחוי מלמעלה, ואתה מאלף תמחה אורו, כי אהיה עמך ואמחנו אתך. ובוה מצא טעם יהושע אל מה שלא פלה את עמלק, כי אין הדור ראוי כי רפו ידיהם מן התורה.

אלות

1. אלה עקרונות-יסודית מלה פרשנו התחילת דבריו, מהו?
2. מהמק הוא מסביר כי ניתן היה רק להחלישו, מה כוונת הדברים?
3. איך שייך לכאן יוסף?
4. מהו הטעם?
5. מתי יכנע ויימחה עמלק מן הצומט?
6. מה מאבק זה שונה מכל המאבקים עם האומות האחרות ולמה?
7. איך מוסר שינוי הכתובים כאן ובספר דברים?
8. מי הם האויבים מסביב?
9. מתי יניח ה' אותנו מהם?
10. למה לא השמיד יהושע את עמלק למחר?

* * *